

Desmuntant els tòpics del 'reggaeton'

El 'reggaeton' és un dels gèneres musicals més importants del moment. Sona a tot arreu, domina els videoclips més vistos de YouTube i escala a les primeres posicions de Spotify, competint sense por amb la música anglosaxona, l'hegemònica durant el segle XX. Però, darrere d'aquest èxit, hi ha molta gent que rebutja el 'reggaeton'. Hi ha qui la considera una música 'pitjor' que les altres. També es destaca el masclisme de les seves lletres. Tenen fonament totes aquestes crítiques? O n'hi ha algunes que parteixen de posicionaments classistes i racistes? CRÍTIC retrata a fons el gènere llatí més polèmic.

Text: Javier Borràs Arumí / Il·lustració: Jordi Borràs

Il·lustracions: JORDI BORRÀS

Per què hi ha tanta gent que rebutja el 'reggaeton'? Per què l'han considerat una música '[pitjor](#)' que les altres? Per què hi ha [crítiques](#), [insults](#) i [campanyes](#) constants en contra dels 'reggaetoneros'? Per què es destaca tant el [masclisme de les seves lletres](#), en comparació d'altres gèneres? Per què han considerat escoltar 'reggaeton' com a [sinònim d'idiota](#)? És probable que el motiu principal sigui el classisme? "Els gustos i les posicions culturals poden ser una forma de compensar la falta de poder econòmic. A banda del nivell de consum material, hi ha un nivell de consum simbòlic: quan veiem que no tenim prou diners per distingir-nos, ho intentem mitjançant els nostres gustos culturals", explica Víctor Lenore, un dels periodistes musicals que [més han tractat](#) de l'explosió del 'reggaeton'. Lenore ha argumentat [diversos cops](#) que el consum musical elitista —per exemple, el 'hipster' anglosaxó— és una manera mitjançant la qual els joves de classe mitjana precaritzats intenten diferenciar-se de les classes baixes (Lenore diu que la millor manera d'entendre-ho és [aquesta vinyeta](#) d'El Jueves). El 'reggaeton', diu, deixa en evidència aquest classisme cultural: "**Hi ha gent a la qual li sembla horrible que li posis la música que escolta la seva assistenta** o el bar llatí de la cantonada. Vivim un moment cultural molt elitista, basat en la distinció i no en el gaudi. Hi ha el discurs que escoltar músiques anglosaxones com Arcade Fire et fa ser un oient refinat, capaç de

distingir la música bona de la dolenta”.

Aquesta separació entre gèneres musicals ‘bons’ i ‘dolents’ és discutida per periodistes musicals com [Nando Cruz](#): “La idea que la música bona és l’exquísida és un concepte que hem construït. Una música més refinada no és millor: és simplement més refinada. **Hi ha músiques directes i més senzilles, més per ballar i moure el cul, i això no les fa pitjors.** Són formes diferents de fer servir la música”. Cruz creu que bona part d’aquestes percepcions s’amplien a través dels mitjans i les revistes musicals: la majoria de periodistes intenten més exhibir els seus gustos “exquísits” que connectar amb nous possibles lectors. Es valora només la música que “entra pel cap” i no la que serveix per “gaudir amb el cos”, cosa que deixa fora molts gèneres musicals on segurament és més important la potència seductora d’un ritme que analitzar la profunditat d’una lletra.

Nando Cruz: “Fem un esforç per distingir entre ‘postrock’ i ‘postpunk’, però no hi ha gens d’interès a diferenciar ‘cumbia villera’ i ‘cumbia chicha’ peruana”

Malgrat aquesta “intel·lectualització” de la música, que podria aportar coneixements concrets sobre els diferents gèneres i subgèneres musicals, **molts d’aquests sectors elitistes miren la música llatina com un tot barroer**, sense fer matisos o distincions. L’artista badaloní Juan Magán, creador del gènere ‘electrolatino’ —un dels de més èxit a escala mundial—, [es queixava en una entrevista](#) que els gèneres llatins fossin agrupats grollerament sota el concepte de ‘pachanga’, sense diferenciar entre, per exemple, “reggaeton”, salsa, ‘dancehall’, ‘bachata’, cosa que negava el “valor cultural” de cada una d’aquestes expressions musicals. En això coincideix Cruz: “Fem un esforç claríssim per distingir entre ‘postrock’ i ‘postpunk’, però no hi ha gens d’interès a diferenciar ‘cumbia villera’ i ‘cumbia chicha’ peruana, o ‘merengue ripiao’, ‘dembow’ o ‘salsa brava’. Hi ha músiques de les quals hem de saber i ser molt precisos, i d’altres que menyspreem i que només són per al ‘bailoteo’”.

El debat etern: el ‘reggaeton’ és masclista?

Una de les polèmiques amb la qual se sol associar automàticament el ‘reggaeton’ és el masclisme de les seves lletres. S’ha dit que [degrada les dones](#), que [no és recomanable ballar-lo](#) si ets de gènere femení i, fins i tot, que s’hauria de [censurar](#). És indiscutible que algunes lletres ‘reggaetoneres’ són masclistes i alguns videoclip denigren les dones. Però, és realment un gènere més masclista que els altres?

“El ‘reggaeton’ té el mateix nivell de misogínia que altres gèneres musicals: Guns N’ Roses té la cançó [“I used to love her but I had to kill her”](#) (“L’estimava, però la vaig haver de matar”) i els Rolling Stones tenen [“Brown Sugar”](#), sobre el plaer de violar les esclaves negres de les plantacions. Això mai no ha generat un debat, però ara es produeix perquè qui ho diu és un llatí”, explica Lenore. També creu que **fem una diferenciació entre gèneres a l’hora d’interpretar les lletres**: “Hi ha una [cançó de Los Punsetes](#), cantada per una noia, que diu ‘me gusta que me pegues, me siento importante, encuentro tus ostias fascinantes’. Tot el món dona per fet que és una cançó irònica, perquè la toquen ‘hipsters’ que han anat a la universitat. En canvi, un llatí no té dret a la ironia en les seves lletres, malgrat que el llenguatge de barri llatinoamericà sigui ple de dobles sentits, molts dels quals sexuals”. Lenore creu que, en el cas concret del ‘reggaeton’, “realment hi ha molt poques lletres que siguin masclistes” i que la causa d’aquesta associació és sobretot per culpa dels videoclip, “on treuen noies despullades, llocs luxosos, i guions molt morbosos a vegades basats en l’estètica ‘porno’”.

Kim Jordan: "Passa als països on hi ha puritanisme: relacionem que ballar amb els malucs és de gent pobra"

La periodista musical Núria Net, que [ha treballat](#) als Estats Units cobrint l'impacte que el 'reggaeton' ha tingut per tot Amèrica, creu que dintre del mateix gènere hi ha artistes que aposten per coses diferents: **"El 'reggaeton' s'ha estès i hi ha de tot.** Tens des de J Balvin, que fa la majoria de cançons molt familiars, que tothom pot escoltar, i per altra banda hi ha el 'trap', que fa temes molt més explícits i vulgars. Però també anirà canviant quan es faci més popular, com va passar amb els 'reggaetoneros'. Ara mateix, molts artistes estan fent dos tipus de cançons: unes 'per a la ràdio' ". Net creu que el debat repetitiu sobre si és bo o dolent que els joves escoltin 'reggaeton' fa que encara els atregui més. A més, la difusió per Internet de les cançons fa que molts dels nous cantants no necessitin la ràdio o els mitjans tradicionals. Artistes amb lletres més dures i atractives per a molts dels seus oients, com el famós Bad Bunny, no necessiten passar pels "filtres" dels grans mitjans, i fan més sensació "de carrer" que antics 'reggaetoneros' que s'han anat apropant al 'pop' més "romàntic".

Per Nando Cruz, no hi ha una gran diferència entre les lletres sexuals del 'reggaeton' i les dels primers cantants de 'rock-and-roll' com Chuck Berry o Little Richard, o de gèneres com el 'funk', el 'rock' psicodèlic o el 'soul' (o, fins i tot, d'algunes [cançons tradicionals catalanes](#)). **El ritme del 'reggaeton' és el que li donaria aquesta interpretació més sexual,** segons Cruz. **Ell mateix considera que** "el 'reggaeton' el solem gaudir només amb el cos, no amb l'intel·lecte. Això fa que, malgrat tenir moltes lletres masculines, a molts els rellisquin".

En aquest sentit, el 'reggaeton' és una música plenament relacionada amb el ball, i això ha fet que no solament s'hagi creat un rebuig contra les seves lletres, sinó també contra els estils de dansa associats a aquest gènere, on els moviments de cul són clau per fer bons balls 'reggaetoneros'. Les danses anomenades 'booty dance' ('danses de cul'), explica Kim Jordan (sociòloga i [professora de ball](#) estatunidenca), vénen dels balls que els esclaus africans van estendre als països on van ser desplaçats a la força. A cada zona (els EUA, el Carib, l'Amèrica del Sud) es van desenvolupar de manera diferent. "Als Estats Units fa molt de temps que movem el cul; jo ja ho feia a 14 anys: era part de la música que escoltàvem, el 'dance' de Nova Orleans. A Europa el 'booty dance' es va popularitzar el 2013, quan Miley Cyrus va fer un d'aquests moviments de cul als premis de l'MTV, i va fer famós el terme 'twerking'. Però la comunitat negra fa segles que balla així", assegura Jordan, que creu que hi ha diversos prejudicis contra aquest tipus de ball: **"Passa en qualsevol país on hi ha puritanisme: relacionem que ballar amb els malucs és una cosa salvatge, de gent pobra i de color"**.

A les seves classes, Jordan intenta donar una perspectiva feminista i comunitària del 'booty dance'. Tothom té dret a dansar-lo, més enllà del seu aspecte físic, sexe o edat. No és només una dansa per a noies joves, perfectes i estilitzades. Malgrat tot, Jordan es troba que **algunes de noves alumnes s'apropen al 'booty dance' amb una perspectiva fortament individualista i competitiva,** que ella intenta deixar al marge de les seves classes. També lamenta que, des de petits, "erotitzem —automàticament— el fet de ballar amb els malucs, moviment que pot ser beneficiós no només en termes de diversió, sinó per conèixer millor el nostre cos i una zona muscular tan poc utilitzada". De fet, Jordan explica com algunes de les seves alumnes li han dit que els 'booty dances' les han ajudat a mantenir unes millors relacions sexuals, gràcies a tots els músculs que es desbloquegen i s'entrenen en aquest tipus de balls. A banda de les seves classes, Jordan organitza habitualment (junt amb la sexòloga María Cabral i el DJ Fede Castro) les '[Booty Riots](#)', unes festes on posen [músiques](#) que es ballen amb el cul, com l'"afrobeat", el 'dancehall' o el mateix 'reggaeton'. Sobre aquest gènere, Jordan diu que, quan va arribar a Barcelona, la va sorprendre tot el debat que

hi havia sobre el masclisme de les lletres: "Vaig pensar: 'No tenen ni idea de tot el que es rapeja a les cançons populars de 'hip-hop'''. És un altre nivell de violència. Aquí tothom escoltava Eminem sense problema, i té [diverses cançons](#) on parla sobre matar dones. En canvi, els temes de 'reggaeton' que havia escoltat jo eren més aviat romàntics-cursis."

Malgrat la importància que Jordan dona al ball, **no creu que el 'reggaeton' o altres gèneres de 'booty dance' siguin una fórmula màgica que estimuli el feminisme o la llibertat sexual** (hi ha teòriques que, en certa mesura, [sí que ho defensen](#)). Creu que la base essencial és l'educació, que s'ha de combinar amb aquesta activitat física. Ho resumeix en una frase: "Tenir el cul més rígid no em fa més feminista".

D'on ha sortit el 'reggaeton'?

El debat sobre el masclisme del 'reggaeton' (o de la seva sexualitat explícita, conceptes que sovint s'igualen erròniament) ens pot fer perdre de vista certs problemes de fons, de la cultura i del món que envolta aquest gènere musical. "És important recordar que el 'reggaeton' no opera en el buit. No és l'única música o cultura popular masclista. S'apunta massa cops al 'reggaeton' com a creador del masclisme, però la realitat és més complexa. **Si posem totes les nostres energies a culpar el 'reggaeton', estem deixant de banda les desigualtats institucionals** i les dinàmiques culturals de fons, que són les més importants per resoldre aquest problema", explica Petra Rivera-Rideau, [professora al Wellesley College](#) de Massachusetts. Rivera-Rideau és autora d'[un dels pocs llibres](#) dedicats al 'reggaeton', que va centrar en el seu desenvolupament a l'illa de Puerto Rico, on aquest gènere va començar a despuntar a finals dels anys noranta.

Petra Rivera-Rideau: "Inicialment, el 'reggaeton' es deia 'underground' i estava relacionat amb les comunitats pobres urbanes"

"A Puerto Rico, el 'reggaeton' va mesclar el 'reggae' en espanyol de Panamà, el 'hip-hop' i altres ritmes. Inicialment no se'n deia 'reggaeton' sinó 'underground', i estava relacionat amb les comunitats pobres urbanes. Cada cop es feia més popular, i va rebre crítiques que deien que fomentava les drogues, el sexe i la violència. Fins i tot va patir dues campanyes de censura per part del Govern el 1995 i el 2002. Tots aquests atacs estaven basats en estereotips racistes i classistes", explica Rivera-Rideau. **"La gent deia que a Puerto Rico no hi havia racisme perquè la societat estava més mesclada, però no era veritat.** Hi ha un racisme evident en l'accés a l'educació, al treball, a la sanitat o en el sistema de justícia. Artistes com Eddie Dee o Tego Calderón han utilitzat la música per mostrar aquestes desigualtats racials. Altres 'reggaetoneros' no ho han fet de manera explícita, però han adoptat elements de les cultures afrocaribenyes, que —mesclades en l'ambient de festa— han permès crear espais per resistir aquest racisme", sentència.

Núria Net, periodista musical que va créixer a Puerto Rico, recorda els seus dies com a adolescent, moment en què el 'reggaeton' va començar a créixer a l'illa de manera relativament clandestina: "Quan estava al 'high school' de San Juan, era la música que a tots ens encantava ballar. **Compràvem cassetts i els intercanviàvem, però tot era 'underground', ja que cap d'aquelles cançons sonava a la ràdio.** Ho ballàvem a les festes, però no teníem ni idea de qui eren aquells cantants ni d'on havien sortit, ja que no apareixien per la 'tele' i no hi havia la Internet actual... Aquell 'reggaeton' tan dur, amb aquelles lletres, el veig com una cosa supernostàlgica de la meva infància".

El primer terratrèmol fort que va originar el 'reggaeton', explica Net, va ser l'aparició de la cançó "Gasolina", de Daddy Yankee. Quan aquest 'hit' va triomfar, ella havia marxat a Nova York a estudiar la carrera, i treballava per a la [revista 'Latina'](#), una publicació per a dones escrita en anglès sobre temes llatins. Com que era la més jove de la redacció —i era de Puerto Rico—, va preparar i escriure un dels primers reportatges a fons dedicats a aquest gènere musical en creixement, entrevistant 'reggaetoneros' mítics com Don Omar o Ivy Queen, i posant el supervendes Daddy Yankee [a la portada](#). Mitjans anglosaxons líders com el 'New Yorker' també [van escriure](#) sobre l'auge d'aquest gènere, que tenia tant èxit a Puerto Rico i a la resta del món.

En el cas espanyol, tal com explica Lenore, el 'reggaeton' va arribar a la gent a través d'un canal poc convencional: els anuncis de 'politonos' que es feien enmig dels programes de premsa rosa, que després els joves posaven a tot volum als parcs i a les cantonades, on sonaven l'omnipresent "Gasolina" i èxits com "[Papi Chulo](#)" o "[Baila morena](#)". El mateix Lenore es va començar a interessar pel 'reggaeton' en aquella època, i li va semblar il·lògic que les revistes musicals li gressin l'esquena. Creu que un dels motius d'aquest menyspreu és la visió "racista" que una part de la societat espanyola té sobre l'Amèrica llatina: "Quan va sorgir el 'reggaeton', se'l va rebutjar amb els mateixos arguments amb els quals es va rebutjar el 'rock-and-roll' als anys cinquanta: dient que era una música vulgar, massa sexual... Als Estats Units es deia que era una música de negres, i aquí es deia que era la música dels immigrants llatins. **Pels espanyols, l'Amèrica Llatina no té el toc exòtic d'Àsia o d'Àfrica: tenim la mentalitat que tot el que ve d'allà són coses cursis, com les telenovel·les.** Durant els anys setanta, la gent d'esquerres veia l'Amèrica Llatina com una cosa 'cool', però als vuitanta, amb l'aspiració d'entrar a la Comunitat Econòmica Europea, ser modern passava per ser europeu, i qualsevol cosa que vingués de l'Amèrica Llatina va ser considerada com rural i de 'paletos'".

Núria Net: "Molts estatunidencs d'origen llatí són apassionats del 'reggaeton'; l'escolten per reivindicar la seva identitat"

Malgrat aquesta visió en el cas espanyol, les percepcions sobre el 'reggaeton' varien clarament segons el país del qual parlem. Núria Net explica que, als Estats Units, el gènere està tenint cada cop més èxit. **Molts estatunidencs d'origen llatí** —que quasi no saben parlar castellà— **són apassionats del 'reggaeton', que veuen com una part de la seva tradició cultural**, i l'escolten per reivindicar la seva identitat llatina. No és estrany que en ciutats amb una població 'hispana' important com Nova York, Miami o Los Angeles se senti l'atractiu ritme del 'reggaeton' sortint d'una botiga o d'un cotxe. Net també m'explica que, fins i tot, diversos DJ 'hipsters' de Brooklyn punxen 'reggaeton' perquè el consideren un gènere alternatiu, nascut d'una minoria ètnica del seu propi país.

Per què no podem deixar de ballar 'reggaeton'?

Aquest últim any, el 2017, ha portat el 'reggaeton' a un nivell molt més alt del que va aconseguir amb el 'hit' "Gasolina" fa més d'una dècada. La irrupció de "Despacito", de Luis Fonsi, ha situat el gènere urbà llatí entre les [cançons més escoltades de Spotify](#) a escala mundial. Pel que fa als **videoclips de YouTube**, el cas és encara [més espectacular](#): **dels quatre més vistos, tres són d'artistes llatins (Fonsi, J Balvin i Maluma)**. A l'agost passat, "Despacito" es va convertir en el [vídeo més vist](#) de la història de YouTube. Això planteja una important pregunta: quina ha estat la clau de l'èxit del 'reggaeton'? Com ha aconseguit aquesta impressionant explosió global?

Hi ha diverses teories respecte a això. Per Nando Cruz, la resposta és simple: "**Té un ritme**

profundament irresistible, com el del 'rock' dels anys cinquanta. Hi ha una cadència molt irresistible, que 'trenca cadenes'". Rivera-Rideau coincideix a destacar l'aspecte musical, però creu que el salt del 'reggaeton' al mercat hegemònic dels Estats Units ha estat, en part, gràcies a un terreny fèrtil que s'havia cultivat els últims anys: **"La música 'pop' dels Estats Units ha estat interessada en els sons caribenys.** Artistes com Justin Bieber, Sia o Drake han estat utilitzant ritmes caribenys, especialment el 'dancehall'. Si sumes aquest interès de la música 'pop' pels sons caribenys als grans èxits del "Despacito" o els d'Enrique Iglesias, veus que era el moment perfecte perquè el 'reggaeton' es tornés popular".

Per la seva banda, Lenore creu que una de les claus és l'experiència vital que transmet al públic: **"El 'pop' anglosaxó s'ha quedat sense coses a dir.** Hi ha una colonització del 'pop' per part dels universitaris, ja que les professions musicals tenen un risc bastant alt, i necessites molts anys per arribar a l'èxit, un temps que només es pot permetre algú de classe mitjana o alta. La música 'pop' sempre l'havien fet els bohemis, gent que vivia vides excitants i amb alts i baixos: ara la fa una classe mitjana que no té aquestes experiències vitals tan potents. De fet, abans que s'imposés el 'reggaeton', el gènere dominant era el 'hip-hop', creat per gent que vivia les fortes experiències dels guetos, cosa que feia que la seva música tingués molta més intensitat".

Víctor Lenore: "Abans que s'imposés el 'reggaeton', el gènere dominant era el 'hip-hop', creat per gent que vivia les fortes experiències dels guetos"

El diagnòstic de Lenore coincideix amb [una resposta](#) del 'reggaetonero' Pitbull, a qui contractaven com a col·laborador artistes de renom com Jennifer Lopez o Shakira: **"Els dono una mica de carrer.** El meu treball és embrutar-los les cançons". Les mateixes biografies d'alguns artistes de 'reggaeton' donen compte d'aquesta "vida extrema": el [famós Ozuna](#), per exemple, és un portoriqueny de família pobra al qual li van assassinar al pare, que quasi no sap parlar anglès, de 25 anys i amb dos fills, i que triomfa en les seves gires pels Estats Units.

Amb tot aquest èxit del 'reggaeton' i de la música llatina urbana, es podria trencar l'hegemonia global de la música cantada en anglès? L'espanyol llatí li podria plantar batalla? Diversos artistes del gènere confirmen aquest pronòstic. El popular J Balvin va dir en [una entrevista](#) que **"amb l'espanyol es pot arribar tan lluny com amb l'anglès"**. El ja citat Juan Magán [va afirmar](#), per la seva banda, que "és complicat tombar l'imperi", però que creia que la música en anglès i en castellà ara mateix "estaven al mateix nivell". Una posició que també ha defensat un dels pesos pesants de la indústria discogràfica, Jesús López, CEO d'Universal Music per a l'Amèrica Llatina i la península Ibèrica, que va afirmar en una entrevista que la música llatina competia amb l'anglosaxona "tant en creativitat com en qualitat". López també explicava que **Internet ha permès una expansió fortíssima d'aquests gèneres en castellà**, que no necessàriament han de "triumfar primer a Londres i a Nova York" per tenir un èxit global. López també destacava que aquest ascens de la música llatina porta aparellat un reforç positiu de la pròpia identitat cultural: "Els llatins estem començant a tenir més orgull per la nostra música, igual que pels nostres fesols o per la nostra paella. Per primer cop veig nois llatins que abans només consumien música anglosaxona començant a escoltar música llatina, o que no es fan dir Anthony sinó Antonio".

Per la seva banda, Rivera-Rideau és més escèptica respecte a aquesta igualtat entre la música anglosaxona i la llatina. Creu que **als Estats Units la majoria de la població veu el 'reggaeton' com una música estrangera**, malgrat que bona part d'aquesta música hagi sorgit de Puerto Rico o de 'reggaetoneros' que han viscut bona part de la seva vida a Nova York o a Miami. I posa l'èxit actual en context: "No crec que es trenqui l'hegemonia anglosaxona. "Despacito" és només la tercera cançó en espanyol que ha aconseguit ser número u als Estats Units, precedida per "La

bamba” . Aquests temes no van començar una nova onada de cançons en espanyol del mateix nivell, i em sorprendria que “Despacito” sí que ho aconseguís”.

Jesús López: “Per primer cop veig nois llatins que abans només consumien música anglosaxona començant a escoltar música llatina”

La transformació en el lideratge de la música global és un tema incert. Hi ha senyals favorables per als llatins: en el cas de “Despacito”, va ser Justin Bieber qui li va proposar fer una [versió conjunta](#) a Luis Fonsi, i no al revés. L'artista anglosaxó consolidat va ser qui es va apropar a l'estrella llatina, cosa improbable fa pocs anys. Núria Net, que ha treballat cobrint tota aquesta expansió de la música llatina pels Estats Units, veu el futur amb optimisme: “Als Estats Units, la música llatina urbana és de les poques que funcionen. Jo, que he treballat a Univisión, on teníem més de 70 estacions de ràdio, el ‘pop’ tradicional ja no sona. Enrique Iglesias i altres cantants han de posar ritme de ‘reggaeton’ a les seves cançons per tenir èxit. A banda, **Pitbull i tots aquests artistes cada cop fan més gires pels Estats Units**, J Balvin [apareix en programes famosos](#) com el d'Ellen DeGeneres... També hi ha moltes col·laboracions que abans no es veien: Fonsi amb Bieber, J Balvin amb Beyoncé, Farruko i Bad Bunny amb Nicki Minaj... Fins i tot alguns d'aquests artistes comencen a cantar les seves primeres paraules en espanyol”.

Malgrat tots els debats, una cosa és segura: menysprear el ‘reggaeton’ ja no és una opció realista.